Ekonomia — Wroclaw Economic Review 25/2 (2019)
Acta Universitatis Wratislaviensis
No 3941

DOI: 10.19195/2084-4093.25.2.2

Wioletta Nowak
ORCID: 0000-0002-9200-2972
Uniwersytet Wrocławski
wioletta.nowak@uwr.edu.pl

Wyzwania rozwojowe w najszybciej rozwijających się krajach azjatyckich

Artykuł nadesłany: 18.07.2019; **artykuł zaakceptowany:** 5.09.2019

Kody klasyfikacji JEL: O11, O53, I15, I31

Keywords: economic growth, standard of living, Asia

Abstract

Development challenges in the fastest growing Asian countries

Over the period from 2001 to 2017, 14 countries in Asia recoded an average annual GDP growth rate of more than 6%. The fastest growing Asian countries experienced rapid economic growth as a result of implementing various development strategies. Besides, to a different extent, they used their economic success to improve the standard of living of their citizens. After 17 years of fast economic growth they still face many development challenges. Among them, the most important are: elimination of extreme poverty among employees, reduction of income inequality in society, improving the standard of living and quality of life of citizens especially in rural areas, ensuring a better access to high quality maternal and child health services, and increasing access to social services for the whole society.

Wstęp

W literaturze ekonomicznej rozróżnia się pojęcie wzrostu i rozwoju społeczno-gospodarczego. Wzrost gospodarczy oznacza zwiększenie ilości produkowanych dóbr i świadczonych usług. Do jego badania wykorzystuje się wskaźniki makroekonomiczne (produkt krajowy brutto i wskaźniki pokrewne). O rozwoju społeczno-gospodarczym świadczą wskaźniki pokazujące korzystne zmiany ilościowe i jakościowe dotyczące społeczeństwa i gospodarki (Parysek, 2018). Najczęściej do jego pomiaru stosuje się wskaźnik rozwoju społecznego i jego składowe, wskaźniki umieralności, dostęp do czystej wody, sanitariatów i elektryczności, wskaźniki nierówności dochodowych i ubóstwa. Rozwój społeczno-gospodarczy wiąże się

© for this edition by CNS

ze zmianami jakościowymi, które mają wpływ na standard życia społeczeństwa. Przyjmuje się, że do rozwoju prowadzi wzrost gospodarczy.

W XXI wieku kilkanaście krajów azjatyckich doświadczyło szybkiego wzrostu gospodarczego. Mają one odmienne systemy gospodarcze i są bardzo zróżnicowane pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego. Najszybciej rozwijające się kraje w Azji osiągnęły wysokie tempo wzrostu PKB, stosując różne strategie rozwojowe. Ponadto w ciągu kilkunastu lat w różnym stopniu wykorzystały swój sukces gospodarczy, by poprawić standard życia obywateli.

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, jakie są główne wyzwania rozwojowe w najszybciej rozwijających się gospodarkach azjatyckich. Badaniem objęto czternaście krajów w Azji (Afganistan, Bangladesz, Bhutan, Chiny, Indie, Kambodża, Kazachstan, Laos, Mjanma, Mongolia, Tadżykistan, Turkmenistan, Uzbekistan i Wietnam), które w latach 2001–2017 osiągnęły przeciętne roczne tempo wzrostu gospodarczego 6,0% i więcej. Analizy poziomu i zmian podstawowych mierników rozwoju społeczno-gospodarczego w najszybciej rozwijających się krajach azjatyckich dokonano na podstawie danych Banku Światowego (data.worldbank.org) i Azjatyckiego Banku Rozwoju (www.adb.org) oraz raportów Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (hdr.undp.org).

1. Najszybciej rozwijające się kraje azjatyckie w XXI wieku

W latach 2001–2017 najwyższą przeciętną roczną stopę wzrostu PKB odnotowano w Mjanmie, Chinach i Turkmenistanie. Gospodarki tych krajów rosły w tempie przekraczającym 8% rocznie. W Tadżykistanie, Kambodży, Bhutanie, Laosie, Uzbekistanie i Mongolii przeciętna stopa wzrostu PKB w ciągu badanych siedemnastu lat była większa niż 7%. Natomiast gospodarki Afganistanu, Indii, Kazachstanu, Wietnamu i Bangladeszu rozwijały się w tempie ponad 6% rocznie. Na uwagę zasługuje fakt, że wymienione gospodarki azjatyckie utrzymywały wysokie tempo wzrostu PKB także po wybuchu światowego kryzysu finansowego. W latach 2008–2017 przeciętna roczna stopa wzrostu gospodarczego wahała się od 4,0% w Kazachstanie do 9,5% w Turkmenistanie (tabela 1).

Tabela 1. Przeciętne roczne tempo wzrostu PKB i PKB *per capita* w krajach azjatyckich w latach 2001–2017

Kraj	Tempo wzrostu PKB [%]		Tempo wzrostu PKB *per capita* [%]	
	2001–2017	2008–2017	2001–2017	2008–2017
Mjanma	9,9	7,9	9,0	7,0
Chiny	9,3	8,3	8,7	7,7

© for this edition by CNS

Turkmenistan	8,4	9,5	6,8	7,7
Tadżykistan	7,7	6,8	5,4	4,4
Kambodża	7,6	6,2	5,9	4,6
Bhutan	7,5	6,3	5,3	4,6
Laos	7,3	7,7	5,7	6,2
Uzbekistan	7,2	7,9	5,5	5,9
Mongolia	7,2	7,1	5,6	5,2
Afganistan	7,1*	6,6	3,7*	3,5
Indie	6,8	6,7	5,3	5,4
Kazachstan	6,5	4,0	5,3	2,5
Wietnam	6,4	6,0	5,3	4,9
Bangladesz	6,0	6,3	4,6	5,1

* Dostępne dane dla Afganistanu obejmują okres 2003–2017.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WBOD (2018).

Wymienione kraje azjatyckie charakteryzowało także wysokie tempo wzrostu PKB *per capita*. W latach 2001–2017 poziom PKB *per capita* (w cenach stałych) zwiększył się prawie cztery razy w Mjanmie i Chinach oraz trzykrotnie w Turkmenistanie. W pozostałych krajach, poza Afganistanem, wartość PKB na jednego mieszkańca się podwoiła. Po 2008 roku PKB *per capita* najszybciej rósł w Chinach i Turkmenistanie (tabela 1).

Najszybciej rozwijające się kraje azjatyckie różnią się wielkością i strukturą gospodarek oraz posiadanymi zasobami naturalnymi. Ze względu na poziom PKB w badanej grupie krajów można wyodrębnić kilka podgrup. Największymi gospodarkami są chińska i indyjska, przy czym wartość PKB (w cenach stałych) Chin jest około cztery razy większa niż Indii. W 2017 roku Chiny były drugą gospodarką świata, natomiast Indie siódmą. Kolejną grupę krajów stanowią Kazachstan, Bangladesz i Wietnam. Wartość PKB w tych krajach nie przekracza 2% PKB Chin. Zbliżony poziom PKB mają także Mjanma i Uzbekistan oraz Afganistan i Kambodża, przy czym PKB Mjanmy jest ponad cztery razy większy niż Kambodży. Gospodarka Turkmenistanu jest około dwa razy większa od gospodarki Afganistanu. Mongolia, Laos i Tadżykistan należą do grupy krajów o bardzo niskim poziomie PKB. Najmniejszą gospodarkę ma Bhutan. W 2017 roku wartość PKB Butanu stanowiła 1,2% wartości PKB Kazachstanu.

W najszybciej rozwijających się gospodarkach azjatyckich bardzo ważną rolę odgrywa sektor usługowy. Na przykład w 2017 roku udział usług w wartości dodanej w Kazachstanie, Bangladeszu, Indiach, Afganistanie i Chinach wyniósł ponad 50%. Usługi mają największy udział w tworzeniu PKB we wszystkich badanych krajach

© for this edition by CNS

poza Turkmenistanem i Bhutanem, gdzie dominuje sektor przemysłowy (ponad 40% PKB). Warto zauważyć, że wysoki udział przemysłu w PKB mają także Chiny (tabela 2).

Tabela 2. Udział poszczególnych sektorów w PKB w 2017 roku (w %)

Kraj	Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo	Usługi	Kraj	Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo	Usługi
Afganistan	24,8	53,2	Laos	18,3	46,8
Bangladesz	14,2	56,5	Mjanma	23,7	40,1
Bhutan*	17,3	39,2	Mongolia	10,6	50,0
Chiny	8,2	51,2	Tadżykistan	23,6	46,8
Indie	17,1	53,9	Turkmenistan*	9,3	33,8
Kambodża	25,0	42,3	Uzbekistan	19,7	46,2
Kazachstan	4,7	61,0	Wietnam	17,0	45,8

* Dane dla Bhutanu dotyczą 2016 roku, a dla Turkmenistanu — 2015 roku.

Źródło: ADB (2019).

Sektor usługowy ma duży udział w zatrudnieniu w Kazachstanie, Chinach i Mongolii. W krajach tych ponad połowa zatrudnionych pracuje w usługach. Odmienna struktura sektorowa zatrudnienia występuje w Afganistanie, Laosie, Bhutanie i Tadżykistanie, gdzie odsetek zatrudnionych w rolnictwie przekracza 50%. Rolnictwo jest również głównym źródłem utrzymania dla zatrudnionych w Mjanmie, Indiach i Wietnamie (tabela 3).

Tabela 3. Odsetek zatrudnionych w sektorze rolnictwa i sektorze usług w 2017 roku (w %)

Kraj	Rolnictwo	Usługi	Kraj	Rolnictwo	Usługi
Afganistan	62,2	31,1	Laos	61,3	29,0
Bangladesz	39,1	39,9	Mjanma	49,9	33,5
Bhutan	56,8	33,5	Mongolia	30,4	50,6
Chiny	17,5	55,9	Tadżykistan	51,6	32,0
Indie	42,7	33,5	Turkmenistan	8,2	46,8
Kambodża	26,7	46,3	Uzbekistan	21,9	40,4
Kazachstan	18,1	61,2	Wietnam	40,9	34,1

Źródło: HDR (2019).

Bogate zasoby surowców mineralnych mają: Afganistan, Chiny, Indie, Kazachstan, Mongolia, Turkmenistan, Uzbekistan i Wietnam. W Afganistanie wy-

© for this edition by CNS

stępują: gaz ziemny, złoto, lit, kamienie szlachetne, rudy żelaza i miedzi. Chiny są światowym liderem w wydobyciu węgla kamiennego. Ponadto posiadają wiele różnych surowców, w tym: ropę naftową, gaz ziemny, rudy żelaza i metali kolorowych. W Indiach wydobywa się między innymi: węgiel, ropę naftową, rudy żelaza, mikę, rudy uranu, złoto i kamienie szlachetne. Kazachstan ma znaczne zasoby ropy naftowej i gazu ziemnego. Ponadto są tam eksploatowane złoża zawierające ponad 1000 rodzajów surowców mineralnych. Mongolia dysponuje dużymi zasobami węgla, miedzi, żelaza, złota i uranu. Turkmenistan posiada czwarte co do wielkości w świecie złoża gazu ziemnego. Uzbekistan ma znaczne zasoby gazu ziemnego i ropy naftowej oraz około 100 rodzajów różnych minerałów. Ponadto znajdują się tam czwarte co do wielkości w świecie zasoby złota. Głównymi bogactwami mineralnymi Wietnamu są: węgiel, boksyty, fosfaty, ropa naftowa i gaz ziemny. Pozostałe najszybciej rozwijające się kraje azjatyckie też posiadają surowce mineralne. W Kambodży występują: żelazo, mangan, fosforany, kamienie szlachetne. Laos jest bogaty w miedź, złoto, cynę i kamienie szlachetne. W Mjanmie wydobywa się: gaz ziemny, ropę naftową, węgiel, cynk, miedź, kamienie szlachetne. Tadżykistan ma złoto, boksyty, rudy uranu, węgiel kamienny. Bangladesz posiada niewielkie złoża surowców mineralnych (gaz ziemny). Głównym bogactwem Bhutanu zaś jest hydroenergia.

W kilku najszybciej rozwijających się krajach azjatyckich źródłem wzrostu gospodarczego jest eksploatacja zasobów naturalnych. Wzrost gospodarczy w Turkmenistanie jest generowany przede wszystkim przez eksport gazu ziemnego i ropy naftowej oraz spektakularne inwestycje rządowe w przemysł petrochemiczny. Stan gospodarki turkmeńskiej zależy od kształtowania się światowych cen gazu oraz koniunktury w Chinach, największym odbiorcy turkmeńskiego gazu. Głównym czynnikiem wzrostu w ujęciu popytowym w Tadżykistanie była konsumpcja indywidualna i eksport. Jednak wzrost popytu wewnętrznego był finansowany przede wszystkim z przekazów pieniężnych od emigrantów, które w latach 2004–2017 stanowiły przeciętnie około 35% PKB (WBOD, 2019). Natomiast podstawowymi dobrami eksportowymi Tadżykistanu są aluminium, złoto i bawełna. Wzrost gospodarczy w Tadżykistanie zależy od wahań koniunktury na rynkach surowcowych i stanu gospodarki rosyjskiej, z którą gospodarka tadżycka jest silnie powiązana.

Inwestycje w sektor energetyki wodnej oraz sprzedaż prądu do Indii są głównymi źródłami wzrostu gospodarczego w Bhutanie. W kraju dynamicznie rozwija się także sektor turystyczny. Laos osiągnął wysoką stopę wzrostu gospodarczego głównie dzięki inwestycjom w sektor górniczy i energetykę wodną. Budowa hydroelektrowni na rzece Mekong oraz inwestycje zagraniczne w sektorach wydobycia miedzi i złota pobudzają laotańską gospodarkę.

Wzrost gospodarczy w Uzbekistanie był generowany głównie przez eksport surowców (w tym miedzi i złota) oraz duże inwestycje rządowe w przemysł wydobywczy, hydroelektrownie, infrastrukturę drogową i budownictwo mieszkaniowe.

© for this edition by CNS

Podstawę gospodarki Uzbekistanu stanowią górnictwo i uprawa bawełny. Jednak po reformach w 2017 roku większy wkład we wzrost gospodarczy mają mieć przemysł tekstylny, przemysł materiałów budowlanych, uprawa warzyw i owoców oraz turystyka. Ponadto w Uzbekistanie następuje poprawa warunków dla rozwoju drobnego biznesu.

Mongolia osiągnęła wysoką przeciętną stopę wzrostu PKB dzięki szybko rosnącym cenom złota i miedzi na rynkach światowych do 2012 roku. Eksportowała głównie surowce mineralne (miedź, węgiel, żelazo, molibden, złoto, fluoryt). Gospodarka mongolska, podobnie jak turkmeńska, jest uzależniona od sytuacji gospodarczej swojego głównego partnera handlowego. Spowolnienie chińskiej gospodarki i spadek cen surowców przyczyniły się do załamania wzrostu gospodarczego w Mongolii w latach 2015–2017.

Podstawą gospodarki kazachskiej jest wydobycie i eksport surowców mineralnych. Jednak Kazachstan stopniowo odchodzi od modelu gospodarki surowcowej dzięki realizacji strategii przemysłowo-innowacyjnego rozwoju. Ponadto przeprowadzono tam reformy ułatwiające prowadzenie biznesu. Postęp w ochronie inwestycji i inwestorów spowodował napływ inwestycji zagranicznych do sektora wydobycia ropy i gazu. Dla gospodarki Mjanmy duże znaczenie ma eksploatacja zasobów mineralnych, ale rozwijają się także inne gałęzie przemysłu. Od początku obecnego stulecia w strukturze gospodarki nastąpiły duże zmiany. W latach 2001–2017 udział sektora przemysłowego w PKB zwiększył się o prawie 26 punktów procentowych, natomiast udział rolnictwa zmalał o 33 p.p. (WBOD, 2019). Ponadto nastąpił prawie czterokrotny wzrost produktywności pracy (Nowak, 2017). W sektorze produkcji przemysłowej największe znaczenie ma branża gazu ziemnego i ropy naftowej. Rozwijają się również przemysł przetwórstwa spożywczego, włókienniczy i odzieżowy. Ważne dla gospodarki Mjanmy jest także wydobycie kamieni szlachetnych.

Źródłem wysokiego tempa wzrostu PKB w Chinach były głównie inwestycje w infrastrukturę i wzrost produkcji przemysłowej zorientowanej na eksport. Od 2015 roku chińska gospodarka rozwija się wolniej (w tempie 6,8% rocznie). Spowolnienie wzrostu PKB w Chinach jest konsekwencją zmiany polityki gospodarczej rządu. Polityka „nowej normy" (*new normal*) zakłada lepszy jakościowo i bardziej zrównoważony wzrost gospodarczy. Wzrost PKB ma być w większym stopniu generowany przez popyt wewnętrzny. Ponadto wzrost gospodarczy ma pobudzić rozwój sektora usług, innowacyjności i prywatnej przedsiębiorczości.

Gospodarka Kambodży jest zorientowana silnie proeksportowo. Rozwija się dynamicznie dzięki produkcji sektora tekstylnego, produkcji rolno-spożywczej i turystyce. Od strony popytowej wzrost gospodarczy w Kambodży jest zdeterminowany przez eksport. Kraj ten eksportuje przede wszystkim tekstylia, odzież i obuwie. W gospodarce wietnamskiej ważną rolę odgrywa sektor wytwórczy. Wzrost gospodarczy generują głównie eksport (tekstylia, odzież, obuwie, produk-

© for this edition by CNS

ty technologiczne, ryż) oraz popyt wewnętrzny. Istotnym źródłem finansowania wzrostu gospodarczego w Wietnamie są inwestycje zagraniczne.

W gospodarce indyjskiej dominuje sektor usługowy. W latach 2001–2017 wartość dodana w sektorze usług rosła w tempie 8% rocznie (WBOD, 2019). Największy wkład w wysokie tempo wzrostu usług miał sektor oprogramowania komputerów, usługi związane z obsługą komputerów, ITC (*Information and Communication Technology*), obsługa biznesu i usługi finansowe. Indie są także krajem lokalizacji outsourcingu usług w sektorze ITC i usług świadczonych z wykorzystaniem komputerów (Skulska, 2013). W badanym okresie przeciętne tempo wzrostu wartości dodanej w przemyśle wynosiło 7,0% (WBOD, 2019). Największymi gałęziami przemysłu w gospodarce indyjskiej są: przemysł samochodowy, stalowy, aluminium, włókienniczy, tekstylny i odzieżowy, chemiczny i petrochemiczny. Ponadto dynamicznie rozwija się przemysł farmaceutyczny oraz przemysł technologii informatycznych i telekomunikacyjnych. Indie są ważnym w świecie eksporterem usług związanych z sektorem ITC.

W Afganistanie i Bangladeszu wzrost gospodarczy był napędzany przez rosnący popyt wewnętrzny. Należy jednak zauważyć, że konsumpcja w dużym stopniu była finansowana przez pomoc zagraniczną[1], która w latach 2001–2017 stanowiła przeciętnie 27% afgańskiego DNB (OECD, 2019). Z kolei w Bangladeszu istotną rolę w pobudzeniu konsumpcji odegrały przelewy zagraniczne od osób pracujących za granicą. W latach 2005–2017 wynosiły one przeciętnie ponad 8% PKB (WBOD, 2019).

Dalszemu wzrostowi gospodarczemu w krajach azjatyckich będzie sprzyjać poprawa otoczenia biznesowego i zmniejszenie poziomu korupcji. W rankingu Banku Światowego „*Doing Business 2018*" najwyżej zostały sklasyfikowane Kazachstan (28. pozycja na 190 krajów) i Chiny (46. miejsce). Następne w kolejności były: Wietnam (69. miejsce), Mongolia (74. miejsce), Uzbekistan (76. miejsce), Indie (77. miejsce) i Bhutan (81. miejsce). Tadżykistan zajął 126. pozycję, a Kambodża 138. Najniżej w rankingu znalazły się: Laos (154. miejsce), Afganistan (167. miejsce), Mjanma (171. miejsce) i Bangladesz (176. miejsce)[2]. Według rankingu *Corruption Perceptions Index 2018* najniższy poziom korupcji w badanej grupie krajów jest w Bhutanie (25. pozycja na 180 krajów). Następne w kolejności zostały sklasyfikowane Indie (78. miejsce), Chiny (87. miejsce), Mongolia (93. miejsce) i Wietnam (117. miejsce). Pozostałe najszybciej rozwijające się kraje azjatyckie znajdują się pod koniec rankingu korupcji na świecie: Kazachstan (124. miejsce), Laos i Mjanma (132. miejsce), Bangladesz (149. miejsce), Tadżykistan (152. miejsce), Uzbekistan (158. miejsce), Kambodża i Turkmenistan (161. miejsce) oraz Afganistan (172. miejsce) (CPI, 2018).

[1] Afganistan jest krajem uzależnionym od pomocy zagranicznej (Nowak, 2018).

[2] Turkmenistan nie został uwzględniony w rankingu (WB, 2019).

© for this edition by CNS

2. Rozwój społeczno-gospodarczy w najszybciej rosnących gospodarkach azjatyckich

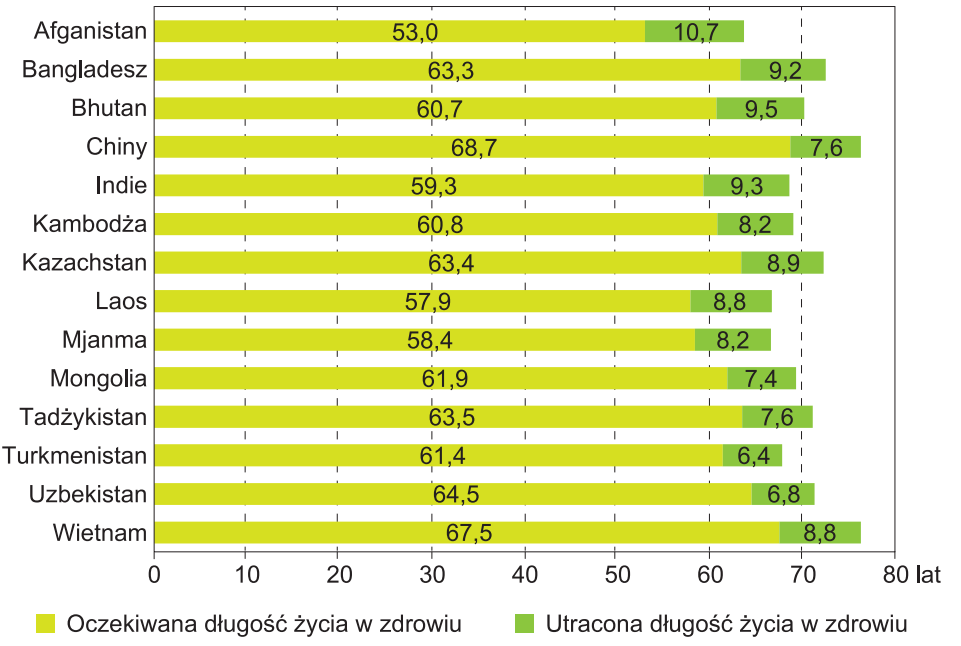
Stopień rozwoju społeczno-gospodarczego w najszybciej rozwijających się krajach azjatyckich jest bardzo zróżnicowany. Według rankingu wskaźnika rozwoju społecznego HDI (*Human Development Index*) Kazachstan jest zaliczany do krajów bardzo wysoko rozwiniętych. Chiny, Mongolia, Uzbekistan i Turkmenistan należą do grupy krajów o wysokim poziomie rozwoju, natomiast Wietnam, Tadżykistan, Indie, Bhutan, Bangladesz, Laos, Kambodża i Mjanma są kwalifikowane jako kraje średnio rozwinięte. Z kolei Afganistan znajduje się w grupie krajów słabo rozwiniętych. W 2017 roku wskaźnik HDI dla Kazachstanu wyniósł 0,800, a dla Afganistanu tylko 0,498. Wśród badanych krajów Afganistan, Bangladesz, Bhutan, Kambodża, Laos i Mjanma mają status krajów LDC (*least developed country*).

Najwyższy poziom PKB *per capita* jest w Kazachstanie, Chinach i Turkmenistanie, a najniższy w Bangladeszu, Tadżykistanie i Afganistanie. W 2017 roku PKB *per capita* w Kazachstanie wyniósł 10 867,7 USD (w cenach stałych z 2010 roku) i był ponad 18 razy większy niż w Afganistanie (583,9 USD). Jeśli uwzględni się parytet siły nabywczej, wówczas różnice między krajami są mniejsze. W 2017 roku DNB *per capita* w Kazachstanie wynosił 22 626 USD (w cenach stałych z 2011 roku), a w Afganistanie 1 824 USD (WBOD, 2019).

Badaną grupę krajów charakteryzuje znaczne zróżnicowanie w zakresie oczekiwanej długości trwania życia. W 2017 roku najkrótszą oczekiwaną długość życia miały Afganistan (64 lata), Mjanma (66,7) oraz Laos (67,0). Największą wartość wskaźnik ten przyjął w Wietnamie (76,5) i Chinach (76,4). Oczekiwana długość życia wynosiła ponad 70 lat w Kazachstanie, Bangladeszu, Uzbekistanie, Tadżykistanie i Bhutanie. W pozostałych krajach wartość wskaźnika była zbliżona i wahała się od 68 lat w Turkmenistanie do 69,5 w Mongolii (WBOD, 2019). W latach 2001–2017 przeciętna długość życia najbardziej wydłużyła się w Kambodży, Bhutanie i Afganistanie. Obecnie statystyczny Kambodżanin żyje 10 lat dłużej niż na początku XXI wieku (tabela 4). Warto zauważyć, że Chińczycy i Wietnamczycy nie tylko żyją najdłużej, lecz także najdłużej pozostają w zdrowiu. W 2016 roku oczekiwana długość życia w zdrowiu w Chinach wynosiła 68,7 lat, a w Wietnamie 67,5. Natomiast długość trwania życia w zdrowiu w Afganistanie to tylko 53 lata. Poza Afganistanem najwięcej potencjalnie utraconych lat życia w zdrowiu odnotowano w Bhutanie, Indiach i Bangladeszu. Dane dotyczące oczekiwanej i utraconej długości życia w zdrowiu w najszybciej rozwijających się krajach azjatyckich przedstawiono na wykresie 1.

© for this edition by CNS

Wykres 1. Oczekiwana długość życia w krajach azjatyckich w 2016 roku



Źródło: obliczenia własne na podstawie danych HDR (2019) i WBOD (2019).

W 2017 roku najniższy wskaźnik umieralności noworodków miały Chiny i Kazachstan. W krajach tych odnotowano odpowiednio 8,0 i 8,9 zgonów na 1000 urodzeń. Z kolei najwyższa umieralność noworodków była w Afganistanie (51,5 zgonów na 1000 urodzeń) i Laosie (48,6). Dzieci urodzone w tych krajach mają około 6 razy mniejszą szansę na przeżycie pierwszego miesiąca życia niż dzieci z Chin i Kazachstanu. W badanej grupie krajów stosunkowo niski wskaźnik umieralności noworodków mają jeszcze Mongolia (14,8) i Wietnam (16,7). Natomiast w Mjanmie i Turkmenistanie umiera około 40 noworodków na 1000 żywych urodzeń. W Chinach i Kazachstanie jest także najniższa śmiertelność wśród dzieci poniżej 5 lat. W 2017 roku nie przeżyło 9,3 dzieci na 1000 w Chinach i 10 dzieci w Kazachstanie. Przed piątym rokiem życia umiera około 68 dzieci na 1000 żywych urodzeń w Afganistanie i 63,4 w Laosie. Wskaźnik umieralności okołoporodowej kobiet jest najniższy w Kazachstanie. W 2015 roku na 100 tys. rodzących zmarło 12 z nich. W Chinach odnotowano 27 zgonów na 100 tys. żywych urodzeń, w Tadżykistanie 32, a w Uzbekistanie 36. Wskaźnik umieralności okołoporodowej kobiet jest wciąż wysoki w Kambodży (161 zgonów na 100 tys. żywych urodzeń), Indiach (174), Bangladeszu (176), Mjanmie (178) i Laosie (197). Najwięcej kobiet umiera przy porodzie w Afganistanie (396 zgonów) (WBOD, 2019).

W latach 2001–2017 liczba zgonów noworodków na 1000 urodzeń zmniejszyła się o prawie 75% w Kazachstanie i około 72% w Chinach. Spadek umieralności noworodków o ponad 60% odnotowano w Mongolii, Kambodży i Uzbeki-

© for this edition by CNS

stanie. W ciągu 17 lat liczba zgonów wśród noworodków zmniejszyła się o połowę w Bangladeszu, Bhutanie, Indiach i Tadżykistanie. Największy sukces w redukcji liczby zgonów wśród dzieci poniżej 5. roku życia odniosły Kazachstan, Chiny, Mongolia i Kambodża. W latach 2001–2015 liczba zgonów kobiet przy porodzie zmniejszyła się o 80% w Kazachstanie i 70% w Mongolii (tabela 4).

Tabela 4. Zmiany oczekiwanej długości życia, umieralności niemowląt, dzieci poniżej 5. roku życia i umieralności okołoporodowej kobiet w latach 2001–2017

Kraj	Oczekiwana długość życia	Umieralność niemowląt [%]	Umieralność dzieci poniżej 5 lat [%]	Umieralność okołoporodowa* [%]
Afganistan	+8,0	-41,5	-45,8	-62,3
Bangladesz	+6,9	-55,9	-60,9	-54,2
Bhutan	+8,9	-53,5	-58,1	-62,7
Chiny	+4,0	-71,6	-72,8	-51,8
Indie	+5,8	-50,3	-55,3	-50,8
Kambodża	+10,0	-66,0	-70,0	-63,5
Kazachstan	+7,2	-74,7	-75,4	-80,0
Laos	+7,5	-37,5	-41,9	-62,0
Mjanma	+4,3	-39,8	-44,4	-40,1
Mongolia	+6,1	-67,6	-70,8	-70,1
Tadżykistan	+5,3	-55,2	-58,5	-53,6
Turkmenistan	+4,1	-36,4	-39,7	-26,3
Uzbekistan	+4,1	-60,1	-62,4	-7,7
Wietnam	+3,0	-2,8	-26,4	-28,9

*Zmiany wskaźnika umieralności okołoporodowej obliczono w latach 2001–2015.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WBOD (2019).

Zgony wśród noworodków są powodowane najczęściej przedwczesnym rozwiązaniem, powikłaniami przy porodzie oraz infekcjami. Dostęp do czystej wody i środków dezynfekujących oraz lepszej opieki wykwalifikowanych pracowników medycznych i położnych zmniejsza ryzyko zgonów wśród niemowląt i rodzących kobiet. Szanse na przeżycie dzieci zwiększają szczepienia, poprawa żywienia i dostęp do podstawowej opieki medycznej. W krajach, które mają najwyższe wskaźniki umieralności niemowląt i dzieci poniżej 5. roku życia oraz śmiertelności okołoporodowej kobiet, brakuje lekarzy, pielęgniarek i położnych. W Afganistanie, Laosie i Mjanmie na 10 tys. mieszkańców przypada kilku lekarzy. Ponadto odsetek urodzeń z udziałem wykwalifikowanego personelu medycznego

© for this edition by CNS

jest jednym z najniższych w badanej grupie krajów. Afganistan i Mjanma mają także problem z dostępem do czystej wody, sanitariatów i elektryczności na terenach wiejskich. Z kolei w Chinach, Kazachstanie i Mongolii, gdzie śmiertelność niemowląt, dzieci poniżej 5. roku życia i okołoporodowa kobiet jest najniższa, na 10 tys. mieszkańców przypada ponad 30 lekarzy, a 99% urodzeń odbywa się z asystą medyczną. Kambodża i Bangladesz, mimo sukcesów w zakresie wydłużenia życia i redukcji śmiertelności, wciąż mają niskie wartości wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego (tabela 5).

Oprócz poprawy podstawowych wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego dużym wyzwaniem dla najszybciej rozwijających się krajów azjatyckich jest zmniejszenie różnic dochodowych w społeczeństwie. Do 2010 roku najwyższy poziom zróżnicowania dochodów występował w Kambodży, Chinach i Turkmenistanie. Współczynnik Giniego dla tych krajów przekroczył wartość 40%[3]. Obecnie największe dysproporcje dochodowe charakteryzują społeczeństwo chińskie. W latach 2010–2017 w Chinach skumulowane dochody uzyskane przez 20% osób o najwyższym poziomie dochodów były ponad 9 razy większe od sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najniższym poziomie dochodów. Wysoki wskaźnik zróżnicowania kwintylowego dochodów mają także Bhutan i Mjanma. W badanej grupie krajów najniższe nierówności dochodowe są w Kazachstanie. Kraj ten ma najniższy współczynnik Giniego, najniższy wskaźnik zróżnicowania kwintylowego i największy udział 10% osób o najniższych dochodach w dochodzie narodowym. Niestety szybki wzrost gospodarczy nie gwarantuje niskich rozpiętości dochodowych w społeczeństwie. Z dostępnych danych wynika, że po 2010 roku rozwarstwienie dochodowe wzrosło w Bangladeszu, Chinach, Laosie i Tadżykistanie (tabela 6).

Kolejnym wyzwaniem dla najszybciej rozwijających się krajów azjatyckich jest redukcja ubóstwa. Wśród badanych krajów najniższy poziom skrajnego ubóstwa jest w Kazachstanie, Mongolii i Chinach. W Kazachstanie w zasadzie nie ma osób żyjących za mniej niż 1,9 dolara dziennie. W Mongolii skrajną biedą dotkniętych jest około 0,5% społeczeństwa, a w Chinach 1,4%. Najtrudniejsza sytuacja występuje w Laosie i Indiach, gdzie ponad jedna piąta populacji żyje za mniej niż 1,9 dolara dziennie. Ponadto prawie 15% społeczeństwa doświadcza ubóstwa w Bangladeszu. Wydobycie się ze skrajnej biedy jest szczególnie trudne w Laosie, Indiach i Bangladeszu, gdzie duży odsetek pracujących żyje za mniej niż 1,9 dolara dziennie. Według krajowych granic ubóstwa ponad 30% społeczeństwa doświadcza biedy w Afganistanie, Mjanmie i Tadżykistanie. Natomiast w Kazachstanie i Chinach jedynie 3% populacji żyje poniżej krajowej granicy ubóstwa (tabela 7).

[3] Społeczeństwo uznaje się za mocno zróżnicowane dochodowo, jeśli wartość współczynnika Giniego jest większa niż 40%.

© for this edition by CNS

Tabela 5. Wartość wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego w latach 2007–2017

Kraj	Liczba lekarzy na 10 000 mieszkańców 2007–2017	Odsetek urodzeń z udziałem wykwalifikowanego personelu med. 2012–2017	Dostęp do		
			czystej wody 2015 [%]	sanitariatów 2015 [%]	elektryczności na terenach wiejskich 2016 [%]
Afganistan	3,0	50,5	63,0	39,2	79,0
Bangladesz	4,7	49,8	97,3	46,9	68,9
Bhutan	3,8	89,0	97,6	62,9	100,0
Chiny	36,3	99,9	95,8	75,0	100,0
Indie	7,6	85,7	87,6	44,2	77,6
Kambodża	1,4	89,0	75,0	48,8	36,5
Kazachstan	32,7	99,4	91,1	97,8	100
Laos	4,9	40,1	80,4	72,6	80,3
Mjanma	5,7	60,2	67,5	64,7	39,8
Mongolia	32,6	98,9	83,2	59,2	44,2
Tadżykistan	17,1	90,3	74,1	95,5	100,0
Turkmenistan	22,9	100,0	94,5	96,6	100,0
Uzbekistan	24,5	100,0	b.d.	100,0	100,0
Wietnam	8,2	93,8	91,2	78,2	100,0

Źródło: HDR (2019).

© for this edition by CNS

Tabela 6. Wskaźniki nierówności dochodowych w najszybciej rosnących gospodarkach azjatyckich

Kraj	Współczynnik Giniego [%]		Wskaźnik zróżnicowania kwitylowego	Udział w dochodzie	
	2000–2010	2010–2017	2010–2017	10% najbiedniejszych [%]	10% najbogatszych [%]
Bangladesz	31,0	32,4	4,8	3,7 (2016)	26,8 (2016)
Bhutan	b.d.	38,8	6,9	2,7 (2017)	27,9 (2017)
Chiny	41,5	42,2	9,2	2,6 (2015)	29,4 (2015)
Indie	36,8	35,1	5,3	3,5 (2011)	30,1 (2011)
Kambodża	44,2	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Kazachstan	30,9	26,9	3,7	4,3 (2017)	23,0 (2017)
Laos	32,6	36,4	5,9	3,2 (2012)	29,8 (2012)
Mjanma	b.d.	38,1	6,3	3,0 (2015)	31,7 (2015)
Mongolia	36,6	32,3	5,1	3,3 (2016)	25,6 (2016)
Tadżykistan	33,6	34,0	5,6	3,0 (2015)	26,4 (2015)
Turkmenistan	40,8	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Uzbekistan	36,7	b.d.	b.d.	2,9 (2003)	28,3 (2003)
Wietnam	37,8	34,8	5,9	2,6 (2016)	27,1 (2016)

Źródło: HDR (2010), HDR (2019) i WBOD (2019).

© for this edition by CNS

Tabela 7. Wskaźniki ubóstwa w najszybciej rosnących gospodarkach azjatyckich

Kraj	Odsetek populacji poniżej krajowej granicy ubóstwa, 2006–2017	Odsetek populacji żyjący za mniej niż 1,9 USD PPP dziennie, 2006–2016	Odsetek pracujących żyjący za mniej niż 1,9 USD PPP dziennie
Afganistan	35,8	b.d.	b.d.
Bangladesz	24,3	14,8	14,8 (2016)
Bhutan	12,0	2,2	1,5 (2017)
Chiny	3,1	1,4	0,7 (2015)
Indie	21,6	21,2	21,2 (2011)
Kambodża	17,7	b.d.	b.d.
Kazachstan	2,7	0,0	0,0 (2017)
Laos	23,4	22,7	22,7 (2012)
Mjanma	32,1	6,4	6,2 (2015)
Mongolia	21,6	0,5	0,7 (2016)
Tadżykistan	31,3	4,8	4,8 (2015)
Turkmenistan	b.d.	b.d.	3,8 (2018)
Uzbekistan	14,1	b.d.	b.d.
Wietnam	9,8	2,6	2,0 (2016)

Źródło: HDR (2019) i ADB (2019).

© for this edition by CNS

Odsetek ludności żyjącej poniżej krajowej granicy ubóstwa jest znacznie wyższy na terenach wiejskich niż w miastach. W 2017 roku ponad połowa populacji mieszkała w miastach w Mongolii (68,4%), Chinach (58,0%), Kazachstanie (57,3%), Turkmenistanie (51,2%) i Uzbekistanie (50,6%). Natomiast w Kambodży (23,0%), Afganistanie (25,3%) i Tadżykistanie (27,0%) ludność miejska stanowiła mniej niż 30% ludności ogółem. W pozostałych krajach odsetek ludności mieszkającej w miastach wahał się od 30,3% (Mjanma) do 40,2% (Bhutan). W latach 2001–2017 największe zmiany w stopniu urbanizacji miały miejsce w Chinach i Bhutanie. Odsetek ludności miejskiej w tych krajach zwiększył się odpowiednio o 20,9 i 13,7 punktów procentowych. Wzrost wskaźnika o ponad 10 p.p. odnotowano także w Bangladeszu, Laosie, Wietnamie i Mongolii. Natomiast w pozostałych krajach, poza Turkmenistanem, udział ludności mieszkającej w miastach w ludności ogółem wzrósł o mniej niż 5 p.p.

Wnioski

W latach 2001–2017 czternaście gospodarek w Azji rozwijało się w tempie ponad 6% rocznie. Rządy najszybciej rozwijających się krajów azjatyckich w różnym stopniu wykorzystały sukces gospodarczy, by poprawić poziom życia społeczeństwa.

Należy zauważyć, że nie we wszystkich krajach był to rozwój inkluzywny. Wytworzony dochód nie został równomiernie podzielony pomiędzy wszystkie grupy społeczne. Co więcej, w kilku krajach wzrosły nierówności dochodowe. Ponadto wysokim stopom wzrostu PKB odpowiadała niska dynamika kreacji miejsc pracy. W niektórych krajach wzrosła emigracja zarobkowa.

Ważnymi wyzwaniami dla krajów azjatyckich są: eliminacja skrajnego ubóstwa wśród pracujących, podniesienie standardów i jakości życia społeczeństwa, zwłaszcza na terenach wiejskich, zapewnienie szerszego dostępu do lepszej jakości opieki zdrowotnej dla matek i dzieci, a także zwiększenie dostępu do usług społecznych dla wszystkich grup społecznych.

Należy pamiętać, że nie zawsze szybki wzrost gospodarczy oznacza poprawę standardu życia ludności. Na przykład po załamaniu się światowych cen gazu w 2014 roku Turkmenistan doświadczył dużego deficytu na rachunku obrotów bieżących, a w konsekwencji — kryzysu walutowego, który przyczynił się do znacznego obniżenia poziomu życia społeczeństwa. W 2016 roku rząd zawiesił wymienialność waluty krajowej na dolara dla sektora prywatnego i wprowadził kontrolę przepływów walutowych. Na skutek tych działań drastycznie obniżył się import podstawowych towarów konsumpcyjnych (w tym żywności). Ponadto w 2017 roku rząd zniósł prawo obywateli do korzystania z określonych comiesięcznych bezpłatnych dostaw wody, energii elektrycznej, gazu i benzyny.

© for this edition by CNS

Bibliografia

ADB. (2019). *Asian Development Bank. Statistics and Databases*. Data dostępu: 10.06.2019, https://www.adb.org/data/statistics.

CPI. (2018). *Corruption Perceptions Index 2018*. Transparency International. Data dostępu: 10.06.2019, https://www.transparency.org/cpi2018.

HDR. (2019). *Human Development Reports*. Data dostępu: 2.06.2019, http://hdr.undp.org/en/data.

Nowak, W. (2017). The fastest growing least developed countries. *Network Intelligence Studies*, 5(10), 149–156.

Nowak, W. (2018). Development trends in least developed countries. W N. Grünwald, M. Zakrzewska (red.), *Proceedings of the 5th International Scientific Conference on Modern Economics, 14–16 May 2018, University of Vigo*, 41–48.

OECD. (2019). *Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions [DAC2a]*. Data dostępu: 10.07.2019, https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TABLE2A.

Parysek, J. J. (2018). Rozwój społeczno-gospodarczy oraz czynniki i uwarunkowania rozwoju. *Studia KPZK*, 183, 37–56.

Skulska, B. (2013). Narodowy system innowacji w Indiach na tle rozwoju gospodarczego kraju na przełomie XX i XXI wieku. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 57, 539–558.

WB. (2019). *World Bank. Doing Business*. Data dostępu: 10.07.2019, https://www.doingbusiness.org/en.

WBOD. (2019). *World Bank Open Data*. Data dostępu: 1.05.2019, http://data.worldbank.org/.

© for this edition by CNS